

6. Ortoepia Baturantz

- 6.1. Ezer baino lehenago hau gogorazi behar: hizkuntza berez eta funtsean *ahozko* kodigo bat denez gero, *Euskara Batuaren* proiektuak ere ezinbestean eman behar dituela *ahoskuntza arauak*; edo-ta, *Fonologia Batua* proposatu behar duela. Alegia, Batuaz mintzatzeko *kodigo* bat.

Kate segmentalari berari datzekion arauak eman behar ditu, beraz: fonemen edo segmentuen balio fonetiko ertainak; gehi sandhi-ondoriozko soinu-aldakuntzak.

Eta kate horri lotuta dagoen kate edo izari *supra-segmentalari* dagozkionaz: labur esanda, *entonazioa eta azentua*.

Hots, sandhien gertaera bera, azentu-unitatearen arazoari hertsiki lotuta agertzen da; «barne-sandhi» noiz eta non dugun erantzun ahal izateko, aurretik «barne» hori noraino den zedarriztatu behar baitugu; alegia, azentu-unitatearen mugak non dauden, bai ezker aldetik, bai eskuin aldetik. Sandhiak mamitzen dituzten fonologi erregelak, behin eta berriz errepikatu denez, azentu-unitateen barruan beti betetzen badira ere, «kanpo-sandhi»etan normalean ez baitira bete ohi.

Euskara Batuarentzako Ortoepiaren aintzin-projektu xume honen barruan, dena dela, segmentuei berei zein balio fonetiko ertain eman dakiekeen ez dugu hemen aztertuko. (Ikus, honi buruz, egilearen «Euskal Fonologia»n, Bergarako Euskaltzaindiaren bileretan proposatu zen balio-saila, III Eraskina, 1978).

Azkeneko aldiz errepikatzeko: sandhi-bidezko aldakuntza fonologikoak noiz mamituko diren, eta noiz ez, erabaki aurretik, garbi jarri behar da azentu-unitatea nondik norainokoa den. Alegia, *klitikoak* zein diren.

Kapitulu honetan, euskalki guztiak kontutan hartuz, bai azentu-unitatea, bai klitikoan zerrenda, zehazten saiatuko garenez, kapitulu hau Fonologiaren *osagarria* da; baita *baldintza-garria* ere; azentu-unitatearen mugak ongi kontutan ez hartzekotan, berez egokiak diren erregela fonologikoek desbideraketa larritara eramanez baitezakete.

- 6.2. Euskara Batuan, hortaz, *azentu-unitatea* definitu ondoren, erraza izango da horren barruan *azentuketa* bilatzea: azentu-unitate horretan (+M) elementu *markaturik ez badago*, eta *entonazio* bereziak azentu-mogimendurik ez badu sortzen, euskal azentu-legea ezarri, eta kitto.

Eta, hau bai: euskaraz dauden *maiztasunezko* desberdintzaunak, gaztelaniazkoak baino aisa *txikiago* definitzen ditugularik.

- 6.2.1. Liburuan barrena eman diren arrazoiengatik, Euskara Batuaentzako eredutzat *Mendebaldeko azentu-bidea* hautatu behar dela iruditzen zaigu.

Honetara, **azentu-unitateari ezarriko litzaiokeen azentu-erregela nagusia hau izango litzateke: [+2, -1]; biotan ezkerraldekoa nagusi delarik, eta tartean ager daitezkeen azentu bigarrenkariak (oihartzunezkoak), oinen arauera definituko direlarik.**

Berriro ere: *plurala markatua* izango da izen silababakarren eta silababikoen kasuetan. Aditzean ere bide bera hauta liteke; baina arrazoi praktikoengatik ez da egingo: aditzetan, beraz, unitatea markatua ez den ber, [+2, -1]; gehi tartekoak, oihartzun bikotxien arauera.

- 6.2.2. Euskal *diptongo beheranzkoa* (edo *bokale-laburketa*) batetik, eta *erdararikako azentudun* silaba bestetik, maila bereko marka agertzen direnez:

a) azentuaren aldetik, maila bereko fenomenoak sortzen dituzte euskal *diptongoek eta laburketek*, eta erdal jatorrizko *silaba markatuek*;

b) bai *izenaireen* deklinabidean barrena, bai *adizkien* sailean ere, *paradigmatikotasuna* izango da gidari. Bestela esanda, izenaren deklinabide-*atzizkiak*, bai aditz-*atzizkiak* ere, honegatik edo hargatik *markatuak ez diren ber, klitiko* dira.

Ohar bat, honetaraz gero: markarik gabeko sekuentziek, bai (+2) Mendebaltarraren bidez, bai (-2) Ekialdetarraren bidez, posizio bera ematen du azentuarentzat. Adibidez:

iturri	Mendeb. (+2,-1) .	itúrri
		Ekiald. (-2)	itúrri
badator	Mendeb. (+2,-1) .	badátòr
		Ekiald. (-2)	badátòr . Baina:
iturrian	Mendeb. (+2,-1) .	itúrriàn
		Ekiald. (-2)	iturriàn
badakite	Mendeb. (+2,-1) .	badákité
			(bizkaiera batzutan ez)
		Ekiald. (-2)	badákité

Hitz batez: ondorio bera, edo bertsua bederen, lortzen da bi sistemetan *hiru* silabatako azentu-unitateetan; baina luzeagoetan (4,5,6...), ez.

Euskara Batuaentzat (+2,-1) proposatuz gero, hauek genituzke: **itúrri**, **badátòr**, **itúrriàn**, **badákité**.

6.2.3. *Pluralen* bi silabatan barreneko *jaitsera* onartuz gero, aski segmenturik dagoenetan, (+2,-3) izango genuke: **gízonak**, **itúrriak**; eta eskuin mutu-rrean *hiru* silabatako oinak onartuko ditugunez, **emákumeàk**.

6.2.4. Ezkerraldean (+2) azentuketa *eredua* izanik, unitate markatuetan (+1) izango ditugu. Markatuak, hitz batez, Euskara Batuan *prototonoak* izango dira.

6.3. Azentu-unitatea zedarriztatzeko, *klitiko*en zerrenda eman bahar dugu.

6.3.1. *Euskal proklitikoak*.

6.3.1.1. *Ba-* (*baiespena*) eta *ez-* (*ezespena*).

Bi atzizkiok, eskuin aldean duten adizkiarekin (trinko zein laguntzaille), unitate bakar bat osatzen dute; eta bai *ba-* hori, bai *ez-*, (-M) direnez (= *ez-*markatuak), Euskara Batuaren arauerako azentuketa hartuko du unitateak: [+2, -1].

Esan beharrik ez: *ez-*en eskuineko segmentuek, sandhiari dagozkion aldakuntzak jasango dituzte (Ikus «Euskal Fonologia», adibidez). Esate baterako:

ez + bada = **ezpáda**
ez + dakite = **eztákitè**
ez + garelako = **ezkárelakò**

6.3.1.1.1. **Ba al-** eta **ez al-** aurrizki anizkunez, bide beretik, **baál-** eta **ezál-**: **baáldakizú?**, **ezáldakizú?**.

6.3.1.2. **Bá-** eta **ezpá-**, *baldintzazkoak*.

Bi aurrizkiok eskuineko adizkiarekin *unitate bakar bat* osatzen dute. Baina **bá-** markatua denez (laburketa zahar baten ondorioz edo?), unitate konposatuan ere **bá-** horretan doa azentu nagusia.

Adibidez: (baldin) badator = **bádatòr**

ez badakite = **ezpádakitè**

6.3.1.3. *Bait-* eta *ezpait-*.

/ai/ diptongoa hor egonagatik ere, aurrizki horiek (-M) dira, *ez-*markatuak; baina, hori bai, azentu-unitate *bakar* bat eratzen dute eskuineko adizkiarekin.

bait- horri dagozkion aldakuntza fonologikoak gertatzen dira, dena dela: **baitákigù**, **ezpáitakizù**; barne-sandhiak direnez. (Aldakuntzentzat, ikus «Euskal Fonologia»).

6.3.1.4. Bide beretik **oté** eta **bidé**: **bidédirà**, **otédituztè**.

6.3.1.5. *Edozein silababakar*, bestalde, (+M) *markatua ez den ber*, adizki baten ezkerretan gertatuz gero, *klitiko* bihur daiteke (klitiko *bihurtu izan da* gaur arte); eta unitate batu horri dagokion eskema ezar dakioke: [+2,-1]. Adibidez:

- zer dakizu, **zerdákizú?** (Entonazioaz, -1)
- nor dator, **nordátór?**
- hor dago, **ordágò?**

Badirudi, halere, aurreko azentuketa hori hobetsiagatik, *bi azentu-unitaterekikoa* ere onartu behar dala: **zér dakizú?**, **nór datór?**, **ór dagó**. Interferentziaz, askok hobetzat hartua.

Bide beretik, beraz, zenbakari silababakarrekin ere ahoskera eredua hau litzateke: **bostórdù**, **seiúrtè**, unitate bakar batetan; gero eta maizago, interferentziaz, hedatzen ari den *bi unitateena*, onartuz: **bóst órdu** (*órdu* prototonoa da), eta **seí urté**.

6.3.2. Euskal enklitikoak.

6.3.2.1. *Izenaren*, eta izenaireen, *eskuin* aldean erasten diren deklinabide-atzizkiak, Euskara Batuan *enklitikoak* izango dira; eta unitate berrian, lege nagusiaren arauera hartuko dute (ala ez dute hartuko) beren azentua. Betikoa errepikatuz, jakina: unitatean elementu markaturik ez dagoen ber, eta entonazio bereziak ondorio berezirik ez badakar.

Adibidez: **etxé / etxéà, etxéàn, etxétik, etxérakoàn...**

(M) **báso / básoà, básoàn, básotik, básorakoàn...**

6.3.2.2. **bat**-ekiko mugagabeek, azentu normala hartuko dute; **-bat** enklitikoa denez. Beraz: **etxébàt / etxébatèk, etxébatì, etxébatèn, etxébatetàn,...**

6.3.2.2.1. **bát**- zenbakariak, aldiz, azentu-unitate berezia esatzen du; eta bikoteari *bi azentu-unitate* dagozkio: **etxé # bát / etxé # bátek, etxé # báti, etxé # bāten, etxé # bātetàn...**

6.3.2.2.2. Hau dela-ta, zenbakariek lotzen diren atzizki hauek: **-na, -naka, bát**-ekin unitate markatuak osatzen dituzte: **bánakà, bínakà** bezala; **bāna**, etab..

6.3.2.3. *Aditz-izenak*, horren aditz erroak 2, 3, 4, etab. silaba dituenean, [+2, -1] azentuketa hartuko du: **ikústè, erákustè**. Eta, deklinabide-atzizkiak *klitiko* direnez, azentu paradigmaticoa: **ikústeà, ikústekò, ikústeàn...**; **erákusteà, erákustekò, erákusteàn...**

6.3.2.3.1. Bide berberetik *aditz-partizipioa*: **ikúsi / ikúsikò, ikúsirik; erákutsì / erákutsikò, erákutsirik.**

6.3.2.3.2. Aditz-erroa, berriz, *silababakarra* denean, bai *aditz-izena*, bai *aditz-partizipioa*, (M+1) *markatuak* dira. Adibidez: **hár / hártzè, hártzekò,**

hártzetik, hártzeari, hártzèn; híl / hiltzè, hiltzekò, hiltzetik, hiltzeari, hiltzèn... Eta, era berean: **hártù, hártukò, hárturik; hílkò, hílik.**

6.3.2.4. Adberbioak, eta antzerako deklinabidea duten deklinagarriak oro, bereziki markatuak ez diren ber, lege orokorraren arauera hartzen dute azentua: **emén, atzó, bi(h)ár, heránegùn, ortík, aráinò.**

6.4. Ohar bat: bizkaiera eta gipuzkera arretaz aztertuz gero, xehetasun hau bil bide liteke: singularrezko *ergatiboak* eta pluralezko *nominatiboak*, silaba *bat edo bitako* unitateetan, gaur ere azentuketa berberekoak izatea (ergatibo pluralaren aurkaritzan). Eta gauza bera *lekutasunezko* kasuetaraino.

Nolabait esateko: **gizóna(r)í / gízonai** desberdintasuna oraindik aisa bil daitekeen bezala, hau genuke: **gizónak** (jan du), **gizónak** (joan dira) / **gízonak** (jan dute).

Puntu honetaz, beraz, bitasuna proposatu beharko bide da, arrazoi pratikoengatik.

6.4.1. *Hobetsiko* litzatekeen ereduari, pluraleko *parte bat* bakarrik izango litzateke (+1) markatua (eta behearanzkoa): ergatiboa, genitiboa, datiboa, tresnazkoa, norentzakoa... Eta lekutasunezkoak eta nominatiboa *markatu gabeak*. Berritri ere: silaba bat edo bi dituzten unitateetan.

Onartu egin behar litzateke, dena dela, analogiazko plural paradigmatikoa (nominatiboa eta lekutasunezkoak barne).

Beraz: **harán.**

Plurala:

Hobets.: **harának, háranek, háranen, háranai, háranek, háranekin, háranentzat;** baina **haránetan, haránetako, haránetatik, haránetara.**

Ontzat: denak, pluralean barrena, **háran-en** gainean eraikiak: **háranak, háranek, háranen,** etab...

6.4.2. Ikus ditzagun orain, sailka, izenak eta izenaireak.

6.4.2.1. *Silababakarrak.*

Diptongatuak, laburtuak edo mailebatuak ez diren ber (bestela esanda, *markatuak ez diren ber*), eskema nagusiari egokituko zaizkio. Singularean eta mugagabea [+2,-1]; eta pluralean [+1], eta beheakada, posible delarik.

Adibidez: **hítz (-M).**

Mugagab.: **hítz / hitzék, hitzí, hitzén, hitzéz...**

Singul. : **hítzá / hitzák, hitzári, hitzárèn, hitzáz...**

Plur.: **hitzák (hítzak ere ontzat) / hitzek, hitzei, hitzen, hitzez.** Eta lekutasunezkoetan:

hobets.: **hitzétako, hitzétara, hitzétan, hitzétatik.**

ontz. : **hítzetako, hítzetara, hítzetan, hítzetatik.**

Oharra: arrazoi pratikoengatik, analogiko paradigmaticoa guztiz ontzat emateko gertu egon behar genuke.

6.4.2.1.1. Silababakar *markatueta*n, mogimendurik ez.

Adibidez:

déi (diptongatua, M+1).

Mugagab.: **déi / déik, déiri, déiren, déiz... déitan, déitatik...**

Sing.: **déia / déiak, déiari, déiaren, déiaz... déian, déitik...**

Plur.: **déiak / déiek, déiei, déien, déiez... déietan, déietatik...**

6.4.2.2. *Silababikoak*

Era berean, ezkerreko silaban *diptongorik edo laburketarik* ez duten hitzek, edo *mailebatuak* ez direnek, [+2,-1] eskema jarraituko dute singularrean eta mugagabeen; eta (+1) eta beherakada, pluralean. Adibidez:

(-M), **etxé**

Mugb.: **etxé / etxék, etxéri, etxéren, etxéz... etxétakò, etxétatik, etxétàn, etxétarà.**

Sing.: **etxéà / etxéàk, etxéari, etxéaren, etxéaz... etxékò, etxétik, etxéan, etxérà.**

Plur.: **etxéak (hobets) / étxeek, étxeei, étxeen, étxeez... etxéetako, etxéetatik, etxéetan, etxéetara.**

Analogikoak ere onartuz: nom. **étxeak**; lekut.: **étxeetako, étxeetatik, étxeetan, étxeetara.**

(+M), **báso** (= edalontzi).

Mugb.: **báso / bások, básori, básorèn... básotàn...**

Sing.: **básoà / básoàk, básoari, básoaren... básoàn, básotik...**

Plur.: **básoak / básoek, básoei, básoen... básoetan, básoetatik...**

6.4.2.3. *Hiru, lau, etab. silabatakoak.*

(M+1) prototono markatuak ez direnak, [+2, -1] eskema jarraituko dute singularrean eta mugagabeen; eta [+2], eta beherakada, pluralean. Adibidez:

(-M) **itúrri**

Mugb.: **itúrri/ itúrrik, itúrriri, itúrrirèn, itúrriz...**

itúrritakò, itúrritatik, itúrritàn, itúrritarà.

Sing. : **itúrrià/ itúrriàk, itúrriari, itúrriarèn, itúrriàz...**
itúrrikò, itúrritik, itúrriàn, itúrrià.

Plur. : **itúrriak / itúrriek, itúrriei, itúrrien, itúrriez...**
itúrrietako, itúrrietatik, itúrrietan,
itúrrietara.

(+M) **bázkari**

Mugb.: **bázkari / bázkarik, bázkariri, bázkarirèn, bázkariz...**
bázkaritakò, bázkaritatik, bázkaritàn,
bázkarítarà.

Sing.: **bázkarià / bázkariàk, bázkariari, bázkariarèn, bázkariàz,**
bázkarikò, bázkaritik, bázkariàn, bázkarirà.

Plur.: **bázkariak / bázkariek, bázkariei, bázkarien, bákarietz...**
bázkarietako, bázkarietatik, bázkarietan,
bázkarietara.

6.4.2.4. **gatik** morfema lotuta idatzi ohi da; baina autonomoa da edo izan da orain arte. Bi ahoskerak onar daitezke: **-gatik** (sing. eta mugagab.), eta **-gatik** tonu apalean, pluralean. Edo-ta, # **gátik**, unitate autonomo gisa.

6.4.2.5. *Zenbakariak.*

Izenaire izanik, edozein izenen antzera azentuztatuko dira. Beraz:

zazpí/ zazpík, zazpíri, zazpírèn, etab.; zazpítakò, zazpítatik,
zazpítàn, zazpítarà.

zázpiak (analog.)/ zázpiek, zázpiei, zázpien, zázpiez...

zázpietako, zázpietatik, zázpietan, zázpietara.

6.4.2.5.1. Zenbakarien beren azentuketa, beraz, hau da: **bát, bí, irú, láu, bóst, séi, zazpí, zortzí, bedératzi, hamár, hamáikà, hamábi, hamáirù, hamálàu...** **hogéi, berrógèi, hirúrogèi, láurogèi, e(h)ún** (edo **e.ún**, bisil), **milá.**

6.4.2.5.2. **gárren** morfema

Erakusi den bezala, berez lexema bat izanik, eta markatua, # **gárren** azentuketa hobetsi behar litzateke; baina + **garrén** (-M) ere onartuz. Beraz:

hirugarrena: 1/ **irú** # **gárrenà**, bi unitatetan;

2/ **irúgarrenà**, unitate bakar batez.

6.4.2.5.3. **-bat** mugagabeari, beraz, unitateari dagokiona erantsiko zaio. Beraz, inesiboan, **-batetàn** edo **-bateàn**. Eta, hortaz, **bateán** eta **béstean**.

Silababakar markagabeetan, desberdintasuna garbi dago:

bí/ bík, birí, birén, bíz... bitákò, bitátik, bitàn, bitará.

bíak / bíek, bíei, bíen, bíez... bíetako, bíetatik, bíetan, bíetara

baina:

séi / séik, séiri, séirèn, séiz... séitakò, séitatik, séitàn, séitarà.

séiak/ azentu mogimendurik gabe.

6.4.2.6. *Erakusleak eta pertson-izenordeak*

Singularrean: (+2,-1); pluralean (+1), eta beherakada.

Adibidez:

háu / honék, honí, honén, honékin... honétakò, honétatik, honétàn, honétarà.

háuek / háuek, háuei, háuen, háuekin... háuetako, háuetatik, háuetan, háuetara.

Adjektibo erakuslearen eta izenordeen artean seguru aski berandu arte egon den azentu-desberdintasuna, alde batera utziko litzateke Euskara Batuaren Ortoepia honetan.

Bide beretik:

horí (/h/ hori grafikoa izanik) / horrék, horrí, horrén...

hurá / hárk, harén, harí, etab. hartákò, hartátik, hartán...

6.4.2.7. *Edutezkoak.*

Ni, Hi, Gu eta *Zu*-tik datozenak, markagabe: [+2,-1]:

ní/ ník, nirí, niré, niréztàt, nirékin... nigán, nigánà...

Baina **zúek** pluraletik, (+1) eta behera:

zúek / zúek, zúei, zúen, zúentzat, zúekin, zúengan...

Euskara Batuan, beraz, gipuzkera zaharrean bezala:

niréak (egín+dú), vs. **níreak** (eróri+díra) (anal.).

Era berean: **zurékin** (jóan), vs. **zúekin**.

Eta: **beré** (etxéà), vs. **béren** (etxéà), pl..

6.5. *Aditz laguntzaileak* klitiko gisa hartuko du bere azentua; eta, beraz, tokatuko zaion posizioaren arauera hartuko duenez, azentu desberdinak izan ditzake. Adibidez: hil da = **íldà** (*hil*, silababakarra, markatua delako). etorri da = **etórridà**. Bi /dá/ hauek desberdinak izan daitezke

azentuaren aldetik; distantzia *bi* silabatakoa denean, are *hirutakoa* ere, oihartzunezko azentuak gehiago markatzen baitu, tarte hori, *hil+da* kasuan bezala, silaba bakar bat dagoenean baino. Ohar honek kasu guztietarako balio du. Bi silabatako unitateek, honegatik, ia-ia itxura *itso-noà* behar dute izan; gaztelaniazko *no sé* esaldian bezalatsu.

Bide beretik, beraz:

esan dute = **esándutè**

eraman didate = **eráman+dìdatè**, tarteak bikotxiak.

eman zioten = **emántziotèn**

ekar dezakete = **ekárdezàketè**

saldu diote = **sáldudiotè** (sál, M+1)

saldu nion = **sálduniòn**

Kontutan har ondoko bi *-didate* hauek:

esan didate = **esándidatè**

eraman didate = **erámandìdatè**.

- 6.5.1. *Ba-* eta *ez-* klitiko direnez: ez da = **eztá**; badu (bai) = **badú**; ez du = **eztú**; badira = **badirà**, etab..

Bide beretik *bait-*, azentu desberdinak hartuz:

etorri baita = **etórri+baità**; ez baita etorri = **ezpáità etórri**.

- 6.5.2. Bide beretik *aditz trinkoetan*:

badakit = **badákìt** (gast. lo sé bien); ez dakit = **eztákìt**;

bazekiten = **bazékìtèn**; ez zekiten = **etzékìtèn**; badaramatzat = **badáramatzát**.

Azentuketa desberdinak gerta daitezke morfema berean: badaki = **badákì**; ez daki = **eztákì**; nork daki = **nortákì**; baina Imancl-ek daki = **imánolèk dakì**.

- 6.5.2.1. Aldakuntza bertsuak atzikiak erantsi ala: **badákizù**, **badákizulà**, **badákizulakò**, **badákizulakoàn**...

6.6. Hitz markatuak

Prototoño markatuak, esan dugunez, hiru motatakoak dira: arrazoi fonologikoengatik lehenengo bietan, eta jatorriarengatik hirugarrenean: a) díptongo beheranzkoa; b) bokale laburketa; c) mailebutza berria.

Hona hemen, beraz, zerrenda hirukoitz bat; nolabait esateko osakizun geldituz.

- 6.6.1. *Izen eta izenaireak*

6.6.1.1. *Silababakarrak.*

- a) **gái, gáu, háitz, háuts, gáin, háur, góiz, láu, séi, gaur...**
- b) **dén** (= guztia, edo errelat.); **zén, txár.**
- c) **gás.**

6.6.1.2. *Silababikoak.*

- a) **áunitz, áurre, (átze, semant. anal.?) áuzo, éuri, fráide, gáuza, háize, jáio, káiku, láia, léiho, máila, máilu, máistra, máixu, náusi, néurri, óilar, óilo, sáindu, sáio.**
- b) **jábe, zénbat.**
- c) **ántzár, árte, ásmo, báke, báso, bérba, bóta, búlda, géla, górputz, gúra, hánka, hórma, jénde, jóku, kále, kámpo, káre, kímú, kínu, kírru, kóntu, kórta, kúku, kúma, lánga, lége, léku, lóra, mólle, múrru, órtu, págo, páрте, píke, písu, préstu, pútzú, sóka, tríku, txístu, zéru.**
- d) (kakoá ilun) **bákar, bárre, bátzú (pl. ?), bátzar, béste, bírki, bízi, díru, éلكar, gálde, gíltza, gíro, góna, hámu, jágon, jákin, jóan, (hiru hauetan /i/ silabikoa izana), kézka, kórde, kóska, léka, lótsa, málda, máلكo, móko, músker, néke, néska, órdu, órratz, pílo, púska, séme, táldé, tóki, úme.**

6.6.1.2.1. Bigarren silaban (+2) díptongo goranzkoa duten hitzek (edo-ta laburketa), pluralerakoan ez dute ezkerrean zoko mogimendurik jasaten: **ma-hai, zelai, hodei, miloi, etab.**

Beraz: **zeláiak, zeláiek, zeláiei, zeláien, etab.**

6.6.2. *Markatu eta markagabeen* arteko desberdintasuna, beraz, honela agertuko da. Hauta dezagun *silababiko* pare bat; eta marka dezagun plurala *analogiazko* paradigmaticoan (nolabait esateko, errazenean). Eta hau dugu:

a) (-M) **basó** (= zuhaitzeta).

basó	basóà	básoak
basók	basóàk	básoek
basóri	basóari	básoei
basórèn	basóarèn	básoen
basótakò	basókò	básoetako
basótatik	basótik	básoetatik
basótàn	basóàn	básoetan
basótarà	basórà	básoetara

Segidako bi bokaletan azentu nagusia eta bigarrenkaria doazenean (**basóà**, eman dezagun), azkeneko hau *ahuldu* egiten da; eta tartea *bi*, are *hiru*, silabatakoa denean, alderantziz, *azkarrago* gertatzen. Hor-

taz, **basóà** edo **basókò**, **basóa** eta **basóko** entzungo dira, lehen hurbilketan. **basótarà** edo **basóarèn**, aldiz, **basótarà** eta **basóarèn** balira bezala ahoskatuak.

b) (+M) **báso** (= edalontzi)

báso	básoà	básoak
bások	básoàk	básoek
básori	básoari	básoei
básorèn	básoarèn	básoen...
básotakò	básokò	básoetako
básotatik	básotìk	básoetatik
básotàn	básoán	básoetan
básotarà	básorà	básoetara

Pluralean, beraz, analogiazko errazketa onartzen bada, *desberdintasunik ez* markatuen eta markagabeen artean.

6.6.2.1. Ohar bera *silababakarrei* buruz: deklinabide erraztuan desberdintasunik ez pluralean.

Eta lehengo oharra ere: **hitzék**, **hitzák**, **hítzak**, eman dezagun, ergati-boan. Isotonia handia izanik, tonu-desberdintasun horiek txikiak izango dira. (Kontutan izan, adibidez, Mendebaldeko euskalkietan barrena dagoen aniztasuna: batean denek dirudite (M+1): **hítzek**, **hítzak**, **hítzak**; beste batzutan, mugagabea, teorien kontra, pluralarekin doa: **hítzak**, **hítzák**, **hítzak**; eta abar. Ohartu den bidean, beraz, funtsezko berdintasuna ez da guztiz ezabatuko; eta *maiztasunen desberdintasunak txikiak dira*).

6.6.3. *Trisilabikoak*

Markatuak ez diren ber, [+2,-1] mugagabeen eta singularrean, eta [+2] eta beherakada pluralean.

Adibidez: **itúrri**, **itúrrià**, **itúrriak**. Azentu bigarrenkariaren indarra, silabaren distantziaren arauera aldatuko da. Segidako silabetan *ahula*, tarte 2 edo 3 denean, *gotorrago*.

6.6.3.1. *Trisilabiko markatuak, (M+1)*.

Hauen azentuketa, hortaz, [+1,-1] eta [+1] behera. (Ikus 6.4.2.3.).

Hona hemen batzu:

- áingeru**, **áizkora**, **áitita**, **éuskara** (eta **érdara**, analogiaz), **gé(h)iago**, **káiola**, **óilasko**.
- átsalde**, **bázkari**, **ná(ha)spila**.
- árima**, **árbola**, **bézpera**, **dénbora**, **fábrika**, **féria**, **gánbara**, **gánora**, **hábia**, **liburu**, **mákina**, **médiku**, **ólio**, **párroko**, **prémia**, **sékula**, **zápatu**.

d) (beste arrazoiengatik) **ángio, árrantza, árreta, áspaldi, báserri, bélarri, béstela** (ik. béste), **bitarte, égia, éroan, gáldera, gúrari** (ik. gúra), **hódia, lámia, lótsari** (ik. lótsa).

6.7. Irakurtzea errazteko, eta hizkuntza idatziaren argitasunerako, prototono markatuok *azentu diakritikoz idaztea* proposatzen da: **déi, gáu, gás; séme, úme, tálde; éuskara, dénborá, sékula.**

«**basoa**», hortaz, (-M), **basóà** litzateke; baina «**básoa**», aldiz, **básoà**.

Era berean «**hitzak**», **hitzák** litzateke; baina «**déiak**», **déiak**.

Baldintzazko **bá-**, markatua denez, «**bá**» idatziko da. Eta, beraz, «**badator**» idazten dena, **badátòr** baiespena izango da; eta «**badator**», berriaz, **badátòr** (baldintzazkoa).

6.7.1. *Plurala markatua* denaz (azentua ezkeraldera silababakarretan eta silababikoetan: denetan analogikoan, nominatiboa eta lekutasunezkoak salbu azentuketa hertsian), marka diakritikoz idatzi beharrik ez dago.

Baina zalantzabide batzu daitezke: «hitzek», eman dezagun, **hitzék** izan daiteke, mugagabeaz; edo **hítzek**, ergatibo pluralean. Badirudi, halere, ekonomi arrazoiengatik, plurala azentu diakritikorik gabe uztea izan daitekeela egokiena.

6.7.2. (+1) silaban *diptongo beheranzkoa* duten hitz guztiak (M+1) direla onartuz gero (inkesta luze batek funtsatu behar luke hau), hauek ere markatzeko arrazoirik ez legoke.

Oraingoz, dena dela, *prototono markatuak oro* azentu diakritikoz idaztea proposatzen da.